

PRAVNI ČINI (kan. 124 -128)

JURE BRKAN

Franjevačka bogoslovija Makarska

UDK 262.1

Stručni članak

U članku se obrađuje značenje pravnih čina prema Zakoniku Katoličke crkve, posebno kan. 124-128. Posebno je obrađeno kada je neki pravni čin valjan ili nevaljan, dopušten ili nedopušten, poništiv ili neponištiv. Problematika je posebno aktualna za crkvena sudišta i administraciju.

U životu ima čina i događaja koji ovise o slobodnoj ljudskoj volji i onih čina i događaja koji ne ovise o slobodnoj ljudskoj volji. Ima i takvih čina koji su ovisni o slobodnoj ljudskoj volji ali ih pravni poredak, odnosno zakonodavac, smatra neovisnima. To su pravna djela. Kaže se *djela* jer su promatrani u svojoj objektivnosti, a *pravna* jer im pravni poredak u svome uređenju daje pravne posljedice, npr. boravak na nekom mjestu (kan. 102 § 1), rođenje, smrt, krštenje, itd¹..

Dok je pravni čin slobodni i voljni čin mjerodavne osobe koja djeluje sukladno nekom pravnom poretku, dotle je pravno djelo samo ono djelo kojemu zakon kao takvom priznaje pravne učinke, jer je pravno djelo, rekli bismo, prirodno i neophodno u pravnom poretku. Mogli bismo nekako reći da je pojam pravnog čina bliz pojmu svjesno-voljnog i slobodnog pravnog djela. Budući da Zakonik ne definira pravni čin, mi ćemo ipak reći da je pravni čin slobodni i voljni čin osobe kojemu zakon priznaje određene pravne učinke (npr. ugovor, donacija, oporuka, odreknuće nekog prava, odluka imenovanja ili svrgnuća itd.). Pravni čin može biti i neki propust jer iz toga mogu proizaći također pravni učinci. ²

---

1 Usp. AA.VV., *Il diritto nel mistero dalla Chiesa*, "Quaderni di Apollinaris", I. dio, II. izdanje, Roma, 1986, 361.

2 O pojmu pravnog čina i pravnog djela:usp. LUIGI CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico*, I, Ed. Dehoniane-Napoli, 1988, 156-157.

Crkveno zakonodavstvo ne samo da dopušta nego i zahtijeva slobodu fizičkih i pravnih osoba neovisno i odgovorno preuzimati svoju ulogu u Crkvi i u svijetu. Oni svojim slobodnim i dopuštenim djelovanjem mogu postavljati pravne čine koji imaju pravne posljedice ili pravne učinke koji su priznati od zakona odnosno u skladu su s određenim zakonima. Sloboda i neovisnost djelovanja u mnogome je predviđena i određena pravom: *osobno djelovanje i pravni čini uživaju pravnu zaštitu*. Za dopušteno i valjano djelovanje pravnih subjekata, korištenje njihovih prava te izvršavanje dužnosti, predviđeni su zakonima određeni preduvjeti, pretpostavke ili okolnosti, tako da od tih pretpostavki, preduvjeta ili okolnosti ovisi da li će nečiji čini biti dopušteni ili nedopušteni, valjani ili nevaljani, prema tome da li su preduvjeti, pretpostavke ili okolnosti, koje pravo predviđa, ostvareni ili neostvareni.³

Jedne se okolnosti odnose na predmet djelovanja (objektivni elemenat) a druge na subjekt ili osobu koja djeluje (subjektivni elemenat). Što se tiče *predmeta djelovanja*, on ovisi o naravi predmeta ili pravnog čina ili o cilju i bitnim elementima koje zakon propisuje i načinu izvršenja koji zakon propisuje, npr. savjet, pristanak...

Ovdje još možemo naglasiti da pravni čin treba biti: *častan* ili moralno dopušten; *razborit*, tj. da doprinosi općem dobru i posebnom dobru; *pravedan*, tj. da je utemeljen na kreposti pravednosti; *moguć*, ne samo fizički nego i moralno, jer "ad impossibilia nemo tenetur" (o tome raspravlja više moralka nego pravna znanost).

Subjekt koji djeluje mora biti sposoban izvršiti pravni čin i očitovati svoju volju onako kako dotični zakon propisuje. Ta sposobnost, kada je riječ o fizičkim osobama, pretpostavlja spoznaju sa strane razuma i slobodu sa strane volje.

Zakonik kanonskoga prava ne govori poimenice o svim okolnostima koje utječu na djelovanje pravnog subjekta kao ni o svim uvjetima ispravnog i valjanog djelovanja. On se ograničio samo na neke okolnosti koje mogu učiniti da čin koji je izvršen u takvim okolnostima ne bude valjan odnosno nedopušten, bilo sa strane razuma ili pak volje, a govori i o traženju privole odnosno mišljenja sa strane drugih osoba kod obavljanja nekih pravnih čina.

³ Usp. ROBERTO PALOMBI, *Aspetti dell'invalidità dell'atto giuridico nella vigente legislazione canonica*, u: Apollinaris LXVI/1993, 1-4, 219-250.

1. Elementi valjanosti pravnog čina

Can. 124 - § 1. Ad validitatem actus iuridici requiritur ut a persona habili sit positus, atque in eodem adsint quae actum ipsum essentialiter constituunt, necnon sollemnia et requisita iure ad validitatem actus imposita.

§ 2. Actus iuridicus quoad sua elementa externa rite positus praesumitur validus.

Kan. 124, § 1. Za valjanost pravnog čina traži se da ga obavi za to sposobna osoba i da čin ima bitne djelove, a i oblike te zahtjeve pravom određene za valjanost čina.

§ 2. Ako je pravni čin propisno učinjen s obzirom na svoje vanjske sastavne dijelove, pretpostavlja se da je valjan.

Prije nego istumačimo kanon 124, §§ 1-2, upozorit ćemo na neke termine:

- *postojeći* su oni pravni čini koji imaju sve one elemente (tri bitna elementa) što ih navodi kanon 124, § 1;

- *nepostojeći* (ništavni) su oni pravni čini kojima nedostaje neki od elemenata koji spadaju na samu bit pravnog čina. Nepostojeći pravni čin ne može se konvalidirati jer mu nedostaju konstitutivni elementi, tj. budući da tu pravni čin ne postoji nema se što konvalidirati.

Dalje, pravni čini mogu biti:

- *valjani* su oni pravni čini koje čini pravno sposobna osoba, koji ima sve bitne djelove i oblike koje zahtijeva za valjanost kan. 124 & 1 i drugi odgovarajući kanoni, tj. postoje odnosno izvršeni su svi oni elementi koje zakon traži za valjanost.

Valjan pravni čin može biti: dopušten i nedopušten. *Dopuštenost ili nedopuštenost* pravnog čina ovisi o sukladnosti s pravnim i moralnim odredbama. Ako je pravni čin nedozvoljen on proizvodi učinak, ali nije u skladu s odredbama, stoga se kaže da je on nedopušten i nezakonit.

Nezakoniti i nedopušteni pravni čini mogu biti *dokidivi* ili *nedokidivi*. To ovisi o tome da li ih mjerodavna vlast može dokinuti ili ne.

- *Nevaljani* su oni pravni čini kojima nedostaje nešto što se traži za valjanost. Mjerodavna vlast može, ako postoje opravdani razlozi, nevaljani pravni čin konvalidirati ili pozitivnim činom svoje volje ili izmjenom zakona. Naime, takav je nevaljan čin nevaljan radi propisa zakona, tj. bio bi valjan da nije tako propisao zakonodavac. Stoga, onaj tko može oprostiti od zakona, u tom slučaju, može i konvalidirati određeni pravni čin.

Pravni čini mogu biti:

- *jednostrani* čini ih samo jedna stranka (oporuka);
- *dvostrani* ukoliko u istom pravnom čini sudjeluju dvije osobe (ugovor);
- *višestrani* ukoliko u istom pravnom činu sudjeluje više jednakopravnih osoba.

Da bi pravni čin bio uopće valjan, zakonodavac zahtijeva tri uvjeta:

- sposobnost osobe (*persona habili*) koja ga obavlja;
- bitne djelove (*actum ipsum essentialiter constituunt*);
- pravne oblike (*sollemnia et requisita*), koji su pravom određeni.

a) *Sposobnost osobe* (usp. kan. 10), znači da je osoba kao takva slobodna, svjesna i odgovorna, (jer je naime pravni čin ljudski čin) te da određena osoba ima ona svojstva koja zahtijeva zakon za valjanost njezinog čina. Neka osoba može biti nesposobna po naravnom pravu (*ex iure naturale*), a isto tako može biti nesposobna po pozitivnom pravu /zakonu (zakon je čini nesposobnom). U prvom slučaju čini koje postavi takva osoba su nepostojeći, a u drugom slučaju su neučinkoviti, nevaljani ili ništavni. U našem slučaju osoba mora imati *opću crkvenu pravnu sposobnost* djelovanja (usp. kan. 96 i druge kanone o pravnom položaju fizičkih osoba, posebno kan. 113, § 2-14, § 1)⁴ i *posebnu pravnu sposobnost ili nesposobnost djelovanja* što je predviđeno općim zakonima (usp. kan. 1024, 1095; 274, 150, 171 § 1, 1073, 1550 § 2 itd.). Partikularno pravo također može propisati posebnu pravnu sposobnost ili nesposobnost djelovanja fizičkih osoba. Ovdje se traži posebno *nadležnost (mjerodavnost) osobe* da može postaviti neke pravne čine npr. kan. 539, 502 § 1, 494 § 1, 1435 itd.

b) *Bitni djelovi pravnog čina*. Svaki pravni čin ima svoje vlastitosti ili bitne djelove odnosno konstitutivne elemente, sastavnice koji se traže bilo po prirodnom bilo po pozitivnom pravu. Bez takvih esencijalnih djelova (elemenata) pravni čin jest ništav, nevaljan, neučinkovit i nepostojeći. Takav pravni čin kojemu nedostaju bitni djelovi iz nijednoga se naslova ne može sanirati ili dati oprost (usp. kan. 86). Opći je bitni element volja koja se mora očitovati, npr. neki su elementi određeni po prirodnom pravu. Kao što je kod ženidbe konstitutivni element pristanak stranaka ili "potentia coeundi", isto tako kod ugovora kupovno-prodajni

⁴ Usp. JURE BRKAN, *Pravni položaj fizičkih osoba prema sadašnjem Zakoniku kanonskog prava*, u: Služba Božja, XXXIII/1993, 1, 69sl.

ugovor "stvar", ili npr. po božanskom i kanonskom pravu kod krštenja voda je bitni elemenat itd.

Ako nedostaju pravnome činu akcidentalni ili nebitni elementi, onda taj nedostatak ne čini pravni čin ili pravno djelo ništavim.

c) *Pravni oblici (sollemnia et requisita)* odnose se prvenstveno na stvari koje se nadodaju osobi i konstitutivnim sastojcima pravnog čina. Prema kan. 10: "Treba smatrati da poništavaju ili čine nesposobnim samo oni zakoni koji izričito određuju da je čin ništav ili da je osoba nesposobna". U našem slučaju, postojeći pravni čin je ništav, nevaljan, neučinkovit, ako takav čin nema "oblike te zahtjeve pravno određene za valjanost čina" (kan. 124 § 1).⁵ Naime, zakon postavljanje određenih čina smatra uvjetom valjanosti pravnog čina.

U slučajevima gdje se pravni oblici (*sollemnia et requisita*) traže samo za dopuštenost, a ne za valjanost pravnih čina, tada su čini postavljeni bez oprostila ili dozvole valjani ali nedopušteni.

Kan. 124 § 2. donosi pravnu pretpostavku (*praesumptio iuris tantum*):⁶ pravo pretpostavlja da je valjan onaj pravni čin koji je propisno učinjen s obzirom na svoje vanjske sastavne djelove, tj. dopušta protivne pravne dokaze kojima se može u pravnom postupku utvrditi sigurnost protivnoga od onoga što se pravno pretpostavlja.⁷ Objekt pretpostavke jest vanjski elemenat ukoliko je bio postavljen na način kako ga je propisao dotični zakon. Dakle, pretpostavka se ne odnosi na sposobnost osobe koja čini pravni čin niti na konstitutivne sastavnice pravnoga čina nego samo na vanjske sastavnice ukoliko su postavljeni na način kako to propisuje sam zakon. Npr. kan. 1101 § 1, kaže: "Pretpostavlja se da je unutrašnja voljna privola u skladu s riječima i znakovima upotrijebljenim u sklapanju ženidbe. " Vanjska činidba, predpostavlja nutarnju volju i pristanak. U takvom slučaju ženidba je valjana sve dok se suprotno ne dokaže. Naime, pravni čin mora biti ljudski čin tj. mora biti takav čin u kojemu se ostvaruje nutarnja nakana i slobodan pristanak na vani, kako bi ga pravno vrednovali.

⁵ Usp. kan. 474, 1108, 127, 1102 § 2.

⁶ *Communicationes*, V/1974, 1, 102, br. 2: "Statuitur imprimis actum externum rite positum praesumi validum. Est regula, vi cuius standum est pro valore actus, nisi contrarium probetur. Praesumptio haec, est iuris tantum."

⁷ U nekim slučajevima dovoljna je i očitost ili dovoljna vjerojatnost protivnoga da se obori pravna pretpostavka (usp. kan. 1321 § 3).

2. Manjkavosti čina: prisila, teški strah, zlonamjerna prijevarena

Can. 125 - § 1. Actus positus ex vi ab extrinseco personae illata, cui ipsa nequaquam resistere potuit, pro infecto habetur.

§ 2. Actus positus ex metu gravi, iniuste incusso, aut ex dolo, valet, nisi aliud iure caveatur; sed potest per sententiam iudicis rescindi, sive ad instantiam partis laesae eiusve in iure successorum sive ex officio.

Kan. 125 - § 1. Čin učinjen pod prisilom, nanesenom osobi izvana, kojoj se ona nije mogla nikako oduprijeti, smatra se da nije ni učinjen.

§ 2. Čin učinjen zbog teška straha, nepravedno naneseana, ili zbog zlonamjerne prijeverare, valjan je, osim ako pravo određuje nešto drugo; ali se može poništiti sudskom presudom, bilo na traženje oštećene stranke ili njezinih pravnih nasljednika bilo po službenoj dužnosti.

Kan. 125 §§ 1-2. govori o *prisili, teškom strahu* i *zlonamjernoj prevari*. Čin učinjen pod bilo kojom gore navedenom okolnošću može biti smatran da nije učinjen, ništav ili poništiv sudskom presudom. Budući da su različiti pravni učinci čina učinjenih *pod prisilom* (ex vi) *teškim strahom* (ex metu gravi) i *zlonamjernom prevarom* (ex dolo), ovdje ćemo o svim tim manjkavostima posebno, ukratko, nešto reći.

a) *Prisila (vis)*

Prisila je fizičko siljenje (nasrtaj) jačega kome se nemoguće oduprijeti (maioris rei impetus, qui repelli non potest). Prisila o kojoj je ovdje riječ dolazi izvana od jačega slobodnog uzroka (ljudske osobe) i čini takvu prisilu na ljudsku volju, tako da se ona odlučuje za neki čin koji inače ne bi učinila kada ne bi bilo prisile. Takva prisila na volju redovito se izvodi fizičkim sredstvima u što ubrajamo i kemijska sredstva pa se često također naziva *fizičkom prisilom* (vis) za razliku od *moralne prisile* (metus).

Fizička prisila potpuno oduzima svaku slobodu odlučivanja i slobodnog djelovanja, pa je jasno da su i svi čini, bilo fizičkih bilo pravnih osoba, učinjeni pod prisilom, već sami po sebi nevaljani jer oni nisu uopće slobodni ljudski čini. Prema tome, počinitelj takvog čina za njega uopće ne snosi odgovornost niti iz takvog čina za njega slijedi neka

obveza, stoga ga zakonodavac smatra kao da nije učinjen, "pro infecto habetur", tj. smatra ga se neučinjenim, ništavim i nepostojećim.⁸

Ovdje treba svratiti pozornost na izričaj kanona 125 § 1 "kojoj se ona (osoba m. op.) nije mogla nikako oduprijeti". Te riječi, naime, pretpostavljaju sa strane osobe koju se prisiljava njezino pozitivno djelovanje, tj. opiranje (*resistentia activa*), a nije dovoljno samo pasivno protivljenje (*resistentia passiva*) ili voljno nepristajanje.

b) Teški strah (*metus gravis*)

Prisila na volju ili prisiljavanje može se činiti i moralnim sredstvima, kao što su: nagovaranje, prijetnje, obećanje, itd. U tom slučaju riječ je o moralnoj prisili koju se redovito naziva strahom (*metus*). Strah je definirao već Ulpianus (Rimsko pravo) kao "uzbuđenje koje nastaje u duši zbog zla kojim se nekome prijeti ili sada ili u budućnosti" (*instantis vel futuri periculi animi trepidatio* Dig. 3, 2, 1.) ili "*Mentis trepidatio ob malum futurum imminens*".

Prema tome, strah je uznemirenost ili uzbuđenost u duši zbog toga, što se volja mora odlučiti na izvršavanje nekoga čina, kojega sama ne bi htjela izvršiti, ili pak na podnošenje nekoga zla s kojim joj se prijeti ako ne izvrši određeni čin. Iz toga slijedi da je strah jedna vrsta prisile, ali ovakva prisila nije bezuvjetna prisila kao kod fizičke prisile, već je strah uvjetna prisila. Osoba ili stranka je, naime, još slobodna da se odluči na izvršenje čina i s tim izbjegne zlo kojim joj se prijeti, ili pak da ne izvrši čin već prihvati zlo.

Iz toga nužno ne slijedi da su čini koji su postavljeni pod utjecajem straha nevaljani čini, budući da kod volje i u tom slučaju postoji privola, makar se volja ne bi bila opredijelila za takav čin. Prema tome, ti su čini *simpliciter voluntarii* i prema tome ljudski čini, iako ne bi bili izvršeni da nije bilo straha, a to drugim riječima, znači da su po svojoj naravi valjani "osim ako pravo određuje nešto drugo" (kan. 125 § 2).

Pozitivno pravo, međutim, može i takve čine proglasiti nevaljanima i to upravo zbog nepravde i prisile koja se čini na ljudsku volju, naime Zakonik kaže: "Ali se može poništiti sudskom presudom, bilo na traženje oštećene stranke ili njezinih pravnih nasljednika, bilo po službenoj dužnosti" (kan. 125, § 2).

⁸ Usp. npr. kanone: 643 § 1, br. 4, 656, br. 4, 658, 1103, 1200 § 2, 1538, 1620, br. 3. 1323, br. 3 itd.

Zakonik kaže: "Zbog teška straha, nepravedno nanescna" (§ 2). Stoga ćemo ovdje nešto kazati o vrsti straha. Najprije treba kazati da ima: izvanjski i nutarnji strah; veliki i mali strah; pravedni i nepravedni strah.

Izvanjski je onaj strah, koji dolazi od drugoga razumskoga bića, tj. od čovjeka, dok je *nutarnji* strah onaj strah koji dolazi iz same osobe koja ga trpi (npr. zbog fiksnih ideja) ili od vanjskog nerazumnog uzroka (npr. od zemljotresa, od opasne životinje).

Veliki ili teški strah jest strah, ako je zlo s kojim se nekome prijete zaista veliko (objektivno veliko) npr. razbaštinjenje.

Maleni ili laki strah, naprotiv imamo u slučajevima, kada je zlo s kojim se nekome prijete, u sebi malen (npr. "daj mi malu sumu novaca", koja je beznačajna za onoga kome se prijete).

Veliki strah može, nadalje biti apsolutno i relativno velik. *Apsolutno je velik*, ako je zlo s kojim se prijete za svakoga veliko, a *relativno velik*, ako je zlo kojim se prijete veliko samo za osobu kojoj se prijete (npr. zbog malodobnosti), iako je zlo u sebi maleno. U kanonskom pravnom poretku kada se govori o teškom strahu misli se na apsolutno veliko i relativno veliko strah.

Strah nekome može biti pravedno nanescen, a to biva, kada onaj koji se prijete, ima pravo iznuditi od određene osobe kojoj prijete, određeni čin ili predmet (npr. otac ima pravo iznuditi poslušnost maloljetnoga djeteta). U protivnom slučaju, strah je *nepravedno zadan* ili nepravedni strah kada se nekome prijete a on nije, kako se obično kaže, "ni kriv ni dužan".

Još postoji i strah iz poštovanja (*metus reverentialis*) koji osjećaju, npr. djeca i podložnici prema svojim roditeljima i starateljima bojeći se da ih svojim postupcima ne bi uvrijedili i čine što je po njihovoj volji, a inače oni to ne bi činili da nemaju strah iz poštovanja prema takvim osobama.

U skladu s onim što smo gore naveli o naravi straha, kanonsko pravo načelno smatra pravno valjanim i one čine koji su učinjeni (postavljeni) "zbog teška straha, nepravedno nanescna" (§ 2).

Ovdje treba primijetiti:

1. U svakom slučaju, valjani su oni čini koje je netko postavio iz lakog i pravednog straha.

2. Svi čini, koje je netko postavio pod utjecajem nutarnjeg straha ili bojazni, valjani su i za njih izvršilac treba odgovarati (npr. zavjet pred

brodolomom). Kanonski pravni poredak u načelu uzima u obzir samo strah nametnut izvana, tj. od slobodnoga uzroka.

3. Zbog nepravde i prisile, koja se strahom nanosi počiniocima čina, kanonsko pravo zaista neke čine proglašava nevaljanima, npr. glas na crkvenim izborima (kan. 172 § 1, br. 1), redovnički zavjeti (kan. 1191, br. 3), kod ženidbe (kan. 1103), oslobođenje od neke kazne (kan. 1360).

4. Iako su čini učinjeni iz teškoga straha u pravilu valjani, mogu biti, prema kan. 125 § 2, poništeni sudskom presudom (*per sententiam iudicis rescindi*), ne nipošto administrativnom odlukom. Čini učinjeni iz straha raskidivi su (*rescindibiles*) i to samo putem suda (*actio rescisoria*). Crkveni će sudac povesti takve parnice ili na zahtjev oštećene stranke ili na zahtjev njezinih pravnih nasljednika ili po službenoj dužnosti. Po službenoj je dužnosti uvijek kada to traži opće dobro ili kada treba nekoga zaštititi (npr. maloljetnici).

c) Zlonamjerna prevara (*dolus*)

Prevara je svaka lukavština, obmana ili varka da bi se nekoga zavelo, prevarilo, skrila istina ili iznijela stvarnost pod krivim vidom, bilo da se to čini šutnjom ili govorom ili gestima, da bi se nekoga navelo da nešto određeno učini.⁹ Prema Rimskom pravu, kako je definirao Marco Antitistio Labeone (43. g. prije Krista do 22. g. poslije Krista) prevara je "*omnis calliditas, fallatia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*". Prema modrenim pravnicima, prevara se smatra: "*Deceptio alterius deliberate et fraudulenter commissa, qua hic inducitur ad ponendum determinatum actum iuridicum*" (Michiels).¹⁰

Kod prevare je osoba još slobodna činiti ili ne činiti ali joj objekt slobodnog izbora nije istinito prikazan. Naime, kad bi znala istinu o takvom objektu, ne bi ga izabrala, odnosno ne bi dala pristanak.

Pravna kvalifikacija čina, učinjena zbog namjerne prevare (*dolus*) osim ako je u pravu drukčije određeno, ista je pravnoj kvalifikaciji čina učinjena zbog teškoga straha, nepravdedno nanesena (vidi gore pod b.).¹¹

⁹ Usp. JOSIP DELIĆ, *Zakonik kanonskoga prava. Opće odredbe (kan 1 - 203)*, rukopis, Split, 1989, 148.

¹⁰ L. CHIAPPETTA, *Il Codice*, 161.

¹¹ Usp. kan. 1191 § 2, 1202 § 2, 172 § 1, br. 1, 643, § 1, br. 4, 656, br. 4, 658, 188. O kan. 1098 usp. FRANCESCO BERSINI, *Il nuovo diritto canonico*

3. Neznanje (*ignorantia*) ili zabluda (*error*)

Can. 126 - Actus positus ex ignorantia aut ex errore, qui versetur circa id quod eius substantiam constituit, aut qui recidit in condicionem *sine qua non*, irritus est; secus valet, nisi aliud iure caveatur, sed actus ex ignorantia aut ex errore initus locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris.

Kan. 126 - Čin učinjen iz neznanja ili zablude, koji se odnose na ono što je njegova bit, ili na *nezaobilazni uvjet*, nevaljan je; inače je valjan, ako pravo ne određuje nešto drugo; ali čin učinjen iz neznanja ili zablude daje mogućnost da se, prema pravnoj odredbi, podigne tužba za poništenje.

a) Pojam neznanja

Neznaje je manjak znanja koje bi netko - obzirom na svoj položaj, dob i sposobnost - morao imati (*caementia cognitionis debita*).

- Neznaje se razlikuje od nepoznavanja, jer je nepoznavanje neznanje onoga što netko i ne mora znati (*caementia cognitionis indebita*).

- Neznanje se razlikuje i od nepažnje (*inadvertentia*), zaborava, jer nepažnja i zaborav prepostavljaju trajno ili habitualno znanje o nekom predmetu, ali im nedostaje aktualno.

Neznanja ima više vrsta: pravno neznanje (*ignorantia iuris*), neznanje kazne (*ignorantia poenae*), nesavladivo ili neotklonjivo neznanje (*ignorantia invincibilis*), savladivo ili uklonjivo neznanje (*ignoprantia vincibilis*), traženo neznanje (*ignorantia affectata*), neznanje iz lijenosti ili nemarnosti (*ignorantia crassa seu supina*), lagano neznanje (*leviter*) ili teško neznanje (*graviter*) i činjenično neznanje (*ignorantia facti*) koje se može odnositi na:

-vlasite čine (*circa factum proprium*), kada netko ne zna što je on sam učinio;

- tuđe čine (*circa factum alienum*), kada netko nezna što je drugi učinio.

Budući da je pravna kvalifikacija neznanja i zablude jednaka, o njoj ćemo zajedno nešto reći u govoru o zabludi.

b) Zabluda (error)

Zabluda je krivo znanje, odnosno krivo shvaćanje ili kriva predodžba ili sud o nekoj stvari (*falsum de aliqua re iudicium*). To nije jednostavno neznanje o nekom predmetu, ali budući da je ono netočno, zabluda se na neki način svodi na neznanje.

O vrstama neznanja već smo gore govorili, a ovdje ćemo nešto reći o vrstama zablude što je potrebno znati kako bismo shvatili kan. 126 koji govori o vrijednosti čina postavljena iz neznanja ili zablude. Najprije treba reći da kan. 126 ne govori o nebitnoj zabludi niti o nebitnom neznanju već samo propisuje o kvalifikaciji čina koji je postavljen iz neznanja ili zablude koji se odnose: na ono što je njegova bit, bitna zabluda (*qui versetur circa id quod eius substantiam constituit*); i na nezaobilazni uvjet (*conditionem sine qua non*).

1. *Bitna zabluda* jest ona koja se odnosi na bitne elemente nekog čina ili predmeta. Drugim riječima, koja se odnosi na ono što se po naravi stvari ili po zakonu odnosno po uobičajenom shvaćanju smatra bitnim (*eius substantiam constituit*). Npr. bila bi bitna zabluda kada bi netko s obzirom na katoličku ženidbu držao da se stranke mogu po volji rastaviti.

2. *Zabluda koja se odnosi na nezaobilazni uvjet* (*conditio sine qua non*). U ovom slučaju izvršitelj čina njegovu vrijednost povezuje uz neku okolnost o kojoj ga čini ovisnim do te mjere da čin vrijedi samo onda, ako je uvjet izvršen, odnosno okolnost ostvarena. Ukoliko ona nije ostvarena, on je u zabludi koja "*recidit in conditionem sine qua non*". Na taj način, npr. u zabludi je mladić koji uzima djevojku misleći da je prvorodena kći roditelja, a ona ima stariju sestru.

Pravna načela s obzirom na vrijednost čina izvršenih iz neznanja i zablude:

- Svako bitno neznanje ili zabluda poništava ili čini nevaljanim čin koji je učinjen iz neznanja i zablude. To je zahtijev naravnoga prava, koji je izražen u kan. 126, jer se u tom slučaju volja oslonila na predmet koji je posve drukčiji od onoga koji ona hoće.

- Isto tako nevaljan je čin koji se odnosi na takve okolnosti ili svojstva nekog čina koje je izvršitelj postavio "na nezaobilazni uvjet" (*conditio sine qua non*).

- Svi drugi čini koji su učinjeni iz nebitnog neznanja ili nebitne zablude valjani su, "ako pravo ne određuje nešto drugo". Ovo "nešto drugo" treba biti izričito spomenuto u konkretnom slučaju.

- Na kraju kan. 126 prepušta podizanje tužbe za poništenje čina koji je učinjen iz neznanja i zablude riječima: "ali čin učinjen iz neznanja ili zablude daje mogućnost da se, prema pravnoj odredbi, podigne tužba za poništenje."¹²

4. Pristanak ili savjet zbora ili skupine i određenih osoba kao pojedinaca, čuvanje tajne

Can. 127, § 1. Cum iure statuatur ad actus ponendos Superiorem indigere consensu aut consilio alicuius collegii vel personarum coetus, convocari debet collegium vel coetus ad normam can. 166, nisi, cum agatur de consilio tantum exquirendo, aliter iure particulari aut proprio cautum sit; ut autem actus valeant requiratur ut optineatur consensus partis absolute maioris eorum qui sunt praesentes aut omnium exquiratur consilium.

§ 2. Cum iure statuatur ad actus ponendos Superiorem indigere consensu aut consilio aliquarum personarum, uti singularum:

1. si consensus exigatur, invalidus est actus Superioris consensum earum personarum non exquirentis aut contra earum vel alicuius votum agentis;

2. si consilium exigatur, invalidus est actus Superioris easdem personas non audientis; Superior, licet nulla obligatione teneatur accedendi ad earundem votum, etsi concors, tamen sine praevalenti ratione, suo iudicio aestimanda, ab earundem voto, praesertim concordii, ne discedat.

§ 3. Omnes quorum consensus aut consilium requiratur, obligatione tenentur sententiam suam sincere proferendi atque, si negotiorum gravitas id postulat, secretum sedulo servandi; quae quidem obligatio a Superiore urgeri potest.

Kan. 127 - § 1. Kad pravo određuje da je poglavaru za izvršenje čina potreban pristanak ili savjet nekog zbora ili skupine osoba, mora zbor ili skupinu osoba sazvati prema odredbi kan. 166, osim ako je, kad se radi samo o traženju savjeta, dykčije određeno krajevnim ili vlastitim pravom; da bi pak čini bili valjani, potrebno je da dobije pristanak apsolutne većine prisutnih ili da od svih zatraži savjet.

§ 2. Kad pravo određuje da je poglavaru za izvršenje čina potreban pristanak ili savjet određenih osoba kao pojedinaca, vrijedi sljedeće:

1. ako se traži pristanak, nevaljan je čin poglavara koji nije zatražio pristanak tih osoba ili koji je radio protivno njihovu mišljenju ili protivno mišljenju nekoga od njih;

2. ako se traži savjet, nevaljan je čin poglavara koji se nije posavjetovao s tim osobama; iako poglavar nije obvezan prikloniti se njihovu, premda jednodušnom, mišljenju, ipak bez veoma važna razloga prema svojem sudu neka ne odstupi od njihova mišljenja, osobito ako je jednodušno.

§ 3. Svi oni kojih se pristanak ili savjet traži obvezini su iznijeti svoje mišljenje otvoreno i, kad ozbiljnost poslova to zahtijeva, brižljivo čuvati tajnu, poglavar, dakako, može zahtijevati da se izvrši ta obveza.

¹² Usp. kada pravo određuje da su neki čini učinjeni iz neznanja ili zablude nevaljani: kan. 1096, 1099, 1323 br. 2, itd. Neki se čini mogu sanirati: usp. kan. 1619, 1622, 1623, 1626, 1159-1160, 1161-1165.

Kan. 127, §§ 1-3. govori o pristanku ili savjetu zbora ili skupine osoba, o pristanku ili savjetu određenih osoba kao pojedinaca i o obvezi iznošenja mišljenja i čuvanju tajne nakon donošenja nekog pravnog čina.

a) Pristanak ili savjet zbora ili skupine osoba

Ovdje treba najprije razlikovati *zbor osoba* od *skupine osoba*. Naime, kada u pravu stoji: zbor osoba ili kolegij misli se na zbornu pravnu osobu (kao npr. katedralni kaptol ili zbor konzultora), a kada se govori o skupni osoba ili cetusu, onda se misli na bilo koji skup osoba (grupu) koja nije pravna osoba u pravom smislu te riječi (npr. ekonomsko vijeće, misijsko vijeće) ali ima ipak neko jedinstvo kao skup. Tako imamo, prema kan. 627. razna vijeća u redovničkim ustanovama s čijom se pomoću služe poglavari u obavljanju službe, prema odredbi vlastitih konstitucija.

Generalne konstitucije pojedine redovničke ustanove trebaju odrediti kada je vijeće zbor, a kada je skup osoba ili još bolje treba precizirati tko sačinjava zbor, a tko skup osoba.¹³ Npr. sadašnje Generalne konstitucije Reda manje braće u članku 223, preciziraju: "Provincijski definitorij (vijeće m. op.), kao zborna tijelo po odredbama prava, sastoji se od provincijskog ministra, provincijalova vikara i provincijskih definitora; a ukoliko je vijeće provincijalnog ministra, sastoji se od gore spomenutih izuzimajući provincijalnog ministra." Jedno je provincijsko vijeće, a drugo je vijeće provincijalnog ministra. Generalne konstitucije su tako usvojile odgovor Papinske komisije za tumačenje Zakonika od 14. 05. 1985. godine kojoj je bio postavljen upit: Kada pravo određuje da je poglavaru za izvršenje svoga čina potreban pristanak nekog zbora ili skupa osoba prema odredbi kan. 127 § 1, da li sam poglavar ima pravo s drugima glasovati, barem da se razbije jednakost glasova. Odgovor: Niječno.¹⁴ Dakle, kada pravo određuje da je

---

¹³ U Franjevačkom redu manje braće, npr.: "Mjesni diskretorij, ako postoji, sačinjavaju vikar i diskreti" (*Generalne Konstitucije i Generalni statuti Reda manje braće*, Zagreb, 1988, str. 93, čl. 243, § 2). Dakle, gvardijan nije član mjesnog diskretorija već je mjesni diskretorij njegovo vijeće kojim se on mora služiti, kada to zahtijeva partikularno pravo i statuti, pri donosenju upravnih (pravnih) čina. On pri donošenju čina kada mora tražiti pristanak ili savjet ili mišljenje, u nikakvom slučaju nema pravo glasovati.

¹⁴ "D. Utrum cum iure statutur ad actus ponendos Superiorem indigere consensu alicuius Collegii vel personarum coetus, ad normam can. 127, § 1, ipse

poglavaru za izvršenje čina potreban pristanak ili savjet nekog zbora (njegovo vijeće) ili skupa osoba, sam poglavar ne može glasovati s njima niti u slučaju da razbije jednakost glasova. Ovdje je slučaj kada starješina nije član zbora ili skupa osoba već on sam odlučuje, a vijeće samo mora pitati za savjet ili za pristanak kako bi odgovornije i razboritije postupio pri donošenju odluke i kako bi njegov čin bio pravno valjan ili dopušten. Drugi je slučaj kada je starješina punopravni član nekoga zbora. Onda on jednakopravno glasuje kao i ostali članovi zbora.

Propis kan. 127 razlikuje se od propisa kan. 119. Naime, u kan. 127 na poglavara spada da donosi odluku ili izvršenje čina, uz pristanak ili savjet nekoga zbora ili skupa osoba, a u kan. 119. pravna osoba odlučuje pomoću glasovanja prisutnih članova zbora ili posredstvom kanonskog izbora. U kan. 119. radi se o zbornim činima.¹⁵ Dakle, dok se u kan. 119. govori o zbornim činima pravne osobe dotle se u kan. 127 govori o činu poglavara, gdje se poglavar razlikuje od vijeća (neki zbor ili skup osoba). U tom slučaju poglavar ne može glasovati niti činiti svojim glasom apsolutnu većinu niti svojim glasom odlučiti (usp. kan. 119, br. 2). U protivnom, intervencija poglavara svojim glasovanjem bila bi prekomjerna i to bi bilo protiv načela: *ne bis in idem*. Nitko ne može davati dupli glas. Eventualna dozvola sa strane Svete Stolice bila bi dokidanje jasnog i sigurnoga zakona.¹⁶

Zakonik propisuje u kan. 127 § 1. postupak starješine kada on za izvršenje pravnog čina mora imati pristanak ili savjet nekog zbora ili

---

Superior ius habeat ferendi suffragium cum aliis, saltem ad paritatem suffragiorum dirimendum. R. Negative.”(AAS LXXVII/1985, str. 771); usp. URRUTIA FRANCESCO JAVIER, *Responsa Pontificiae Commissionis Codicis iuris canonici authentice interpretando*, u: Periodica LXXIV/1985, str. 609-628, ISTI, *Superior paritetam suffragiorum in suo consilio, de qua in can. 127, 1, dirimere non potest*, u: Periodica, LXXVI/1987, str. 183-188; DE PAOLIS VELASIO, *An possit superior religiosus suffragium ferre cum suo consilio vel suo voto dirimere paritetem sui consilii*, u: Periodica LXXVII/1987, 413-446.

¹⁵ Usp. JURE BRKAN, *Pravne osobe (kan. 113-123)*, u: Služba Božja XXXIV/1994, 2, 114-116.

¹⁶ Usp. AA. VV., *Il diritto nel mistero della Chiesa, I*, II edizione, "Quaderni di Apollinaris", Roma, 1986, str. 371: "Il nostro parere in ogni caso è che il superiore non può votare né per concorrere a formare la maggioranza né per dirimerla, né in forza del can. 127 né in forza del can. 119. Né ci pare sostenibile la tesi della tolleranza. Un eventuale permesso della S. Sede sarebbe una vera deroga alla legge chiara e certa."

skupine osoba. Najprije starješina mora sazvati određene osobe prema propisima kan. 166¹⁷ kako bi dobio njihov pristanak ili savjet. Takav saziv traži se čak za valjanost dotičnog pravnog čina.

Kada se traži pristanak, za valjanost čina traži se pristanak apsolutne većine prisutnih. Kada se traži savjet, za valjanost čina potrebno je da se poglavar savjetuje sa svima prisutnim članovima zbora ili skupine osoba ili sa svim članovima ako nije bilo sazivanja. Kada se zahtijeva savjet, poglavar nije dužan, pravno govoreći, djelovati onako kako je savjetovano. Zakonodavac hoće da se poglavar savjetuje kako bi se više informirao i osvijetlio problem radi boljeg djelovanja, ali ga savjeti strogo, pravno govoreći, ne vežu osim u onim slučajevima u kojima se izričito predviđa ili traži pristanak.

b) Potreba pristanka ili mišljenje nekih osoba kao pojedinaca

Nakon što je zakonodavac u kan. 127 § 1 donio odredbe o pristanku ili savjetu zbora ili skupine osoba, u § 2, br. 1 i 2. zakonodavac donosi propise u slučajevima kada je potreban pristanak, savjet ili mišljenje određenih osoba kao pojedinaca. U tom slučaju može se raditi o samo jednoj određenoj fizičkoj osobi, a može se raditi također o više osoba koji sačinjavaju neku skupinu. U takvom slučaju poglavar, prije izvršenja nekog određenog pravnog čina, mora tražiti pristanak ili mišljenje određenoga pojedinca ili svih za to predviđenih ili određenih pojedinaca iz neke skupine prema tome kako to propisuje opće ili posebno pravo.

Propis je jasan: "Kada se traži pristanak, nevaljan je čin poglavara koji nije zatražio pristanak tih osoba ili koji je radio protivno njihovu mišljenju ili protiv mišljenja nekoga od njih" (kan. 127 § 2, br. 1). Kada bi na upit poglavara bio odgovor "in bianco", odgovor se smatra negativnim, jer, prema § 1, poglavar ne samo da treba tražiti već i postići pristanak (*ut obtineatur consensus*). Kada se traži pristanak, u tom slučaju, nije dosta samo apsolutna većina od svih. Poglavar, naime, mora tražiti pristanak od svih ukoliko se radi o pojedinim osobama.

U slučaju kada se traži savjet, nevaljan je čin poglavara koji se nije posavjetovao s određenim osobama. U tom slučaju poglavar se mora

---

¹⁷ Kan. 164. predviđa i drukčiju mogućnost saziva i kaže: ".osim ako je pravom predviđeno nešto drugo". Partikularno pravo može propisati i drukčiju proceduru poglavaru za dobivanje pristanka ili savjeta pri donošenju pravnih čina.

posavjetovati s pravom određenim osobama¹⁸ radi valjanosti čina, a nije, strogo pravno govoreći, dužan prikloniti se njihovu mišljenju pa ni onda kada je jednodušno. Ovdje zakonik donosi mudri savjet: ipak bez veoma važnog razloga prema svojem sudu neka dotični poglavar ne odstupi od njihova mišljenja posebno kada je ono jednodušno.

c) *Obveza davanja pristanka, iznošenja mišljenja i čuvanja tajne*

Kada zakon propisuje da poglavar mora tražiti pristanak ili savjet od zbora ili skupine osoba ili pojedinaca, nije to neka kontrola poglavara sa strane određenih osoba ili sumnja u moralni integritet ili povjerenje poglavara, nego je to određeno da se naglasi sudjelovanje drugih u suodgovornosti i potrebna pomoć poglavaru pri donošenju pravnog čina. Naime, u životu ima toliko različitih okolnosti kada sama narav stvari zahtijeva da problem dobro treba vrednovati, odvagnti i prosuditi više osoba kako bi se ispravnije i svrsishodnije djelovalo. Više ljudi više zna, više očiju bolje vidi i zapaža. Poglavar prije traženja pristanka ili mišljenja treba iznijeti iskreno, pošteno i otvoreno o čemu ili o komu se radi. Treba postaviti ispravno stanje pitanja. Stoga, kan. 127 § 3. zahtijeva od osoba od kojih se traži pristanak ili savjet trostruku moralnu i pravnu odgovornost.

1. *Obveza iznošenja svojega mišljenja*, što znači da je uzdržavanje od pristanka ili mišljenja po sebi zabranjeno osim ako postoje opravdani razlozi. Poglavar može uporno tražiti mišljenje i posredstvom odluke (usp. kan. 49).

2. Kan. 127 § 3, kaže: "*obvezni su iznijeti svoje mišljenje otvoreno*". To "otvoreno" treba biti s osjećajem odgovornosti i slobodno. U tom slučaju oni od kojih se traži pristanak ili mišljenje slobodni su dati pristanak ili mišljenje, a poglavar im mora ostaviti tu slobodu, tj. ne smije im niti izravno niti neizravno ograničiti ili uvjetovati tu njihovu slobodu. Ovdje se radi o osobnoj odgovornosti ne samo pred vlastitom savješću već i prema Crkvi i određenoj zajednici kojoj je član. (Usp. npr kada se radi o otuđivanju vremenitih dobara, kan. 1292 § 4)

¹⁸ Osobe koje poglavar mora pitati za pristanak (consensus) ili savjet (consilium) ili mišljenje (votum) određene su: općim pravom, partikularnim pravom, vlastitim statutima ili pravilnicima, usp. npr. kan. 442 § 1; kan. 485, 1018 § 1, br. 2; kan. 1277, 1292 §§ 1 i 4, 1295; Kan. 638 § 3, 665 § 1, 686 § 1, 690 § 1, 1222 § 2. kan. 1722; kan. 567 § 1, 858 § 2. Kan. 500 § 2, 461 § 1, 515 § 2, 1263; 1742 § 1, 1745, 1750; kan. 656 br. 3, 689 § 1, 697, itd.

3. *Svi su obvezni brižljivo čuvati tajnu* (i poglavar i osobe od kojih se traži pristanak ili mišljenje), posebno kad ozbiljnost poslova to zahtijeva. Poglavar može čak zahtijevati da se izvrši obveza čuvanja tajne. Poglavaru će ispravno čuvanje tajne pomoći da će mu oni od kojih zahtijeva pristanak ili mišljenje uvijek biti otvoreniji i iskreniji.

5. *Nadoknada štete*

Can. 128 - Quicumque illegitime actu iuridico, immo quovis alio actu dolo vel culpa posito, alteri damnum infert, obligatione tenetur damnum illatum reparandi.

Kan. 128 - Tko god drugome nezakonito nanese štetu pravim činom, dapače i svakim drugim činom učinjenim namjerno ili iz nemara, obvezan je nadoknaditi štetu.

Izvor je kan. 128, bivši kan. 1681 CIC iz 1917. godine. Ovdje se radi o propisu prirodnoga prava. Svatko tko postavlja pravni čin (fizička ili pravna osoba), uvijek ga treba postavljati u skladu s pravom, odnosno legalno. Ako je neki pravni čin postavljen nelegalno, protuzakonito, te nanese nekome štetu, autor čina, ako učini takav čin namjerno (ex dolo) ili čak iz nemara (ex culpa), obvezan je nadoknaditi štetu (obligatione tenetur damnum illatum reparandi).¹⁹

Zla namjera je svojevolumno kršenje zakonskih propisa. Krivnja može proisteci također iz nemara. U tom slučaju, kažnjiva nemarnost bi bila namjerno nepoznavanje pravnih propisa s nakanom da ih se izbjegne. Namjernost i nemar treba shvatiti prema kan. 1321.

Zaključak

Ovdje smo komentirali kan. 124-128 koji uređuju normativu pravnih čina u kanonskom pravnom poretku. To smo učinili stoga što je problematika pravnih čina prisutna u svim knjigama Crkvenog Zakonika. Tu su navedene okolnosti koje pravni čin čine valjanim ili nevaljanim, dopuštenim ili nedopuštenim, poništivim ili neponištivim. Posebno je ta problematika veoma aktualno u crkvenim sudištima i administrativnim aktima crkvenih poglavara. Crkvenim poglavarima pri donošenju odluka nikada ne smije biti nepoznat kan. 127.

---

¹⁹ Usp. kan. 57 § 3; 982, 1062, 1281 § 1, 1457 §§ 1-2, 1521, 1649 § 1, br. 4, 1347 § 2, 1357 § 2, 1515. Protiv nezakonitih čina može se povesti tužba za naknadu štete (usp. kan. 1729-1731; 1718).

S o m m a r i o
GLI ATTI GIURIDICI (cann. 124 - 128)
Jure Brkan

Nel presente articolo vengono commentati gli atti giuridici cann. 124-128 del vigente Codice di diritto canonica.

Siamo trattati la nozione dell'atto giuridico, condizioni essenziali, i vizi degli atti giuridici, e poi il consenso, il consiglio e di risarcimento dei danni.